

**ZAPISNIK**  
**sa 26. sjednice Odbora za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore,**  
**održane 7. jula 2022. godine**

Sjednica je počela u 11 sati i 40 minuta.

Sjednici je predsjedavao Jovan Jole Vučurović, predsjednik Odbora.

Sjednici su prisustvovali sledeći članovi/ce Odbora: Jelena Božović, dr Albin Ćeman, dr Srđan Pavićević, dr Vladimir Dobričanin, Miodrag Lekić i Genci Nimanbegu.

Sjednici nijesu prisustvovali članovi/ce Odbora: Amer Smailović, dr Halil Duković, Ivan Mitrović, Mevludin Nuhodžić i Vesna Pavićević.

Sjednicu nijesu pratili predstavnici medija.

\*\*\*

Za sjednicu je utvrđen sledeći

**DNEVNI RED:**

- Usvajanje Zapisnika sa 25. sjednice Odbora, održane 22. juna 2022. godine-

1. **IZVJEŠTAJ SA PREDLOGOM ZAKLJUČAKA SA KONTROLNOG SASLUŠANJA MINISTRA RADA I SOCIJALNOG STARANJA (PREDSTAVNICA MINISTARSTVA RADA I SOCIJALNOG STARANJA), MINISTRA PROSVJETE, MINISTRA ZDRAVLJA (PREDSTAVNIKA MINISTARSTVA ZDRAVLJA) I MINISTRA PRAVDE NA TEMU: "RAD DNEVNIH CENTARA ZA DJECU SA SMETNJAMA U RAZVOJU I OSOBE SA INVALIDITETOM U CRNOJ GORI, SA POSEBNIM AKCENTOM NA PRAĆENJE REALIZACIJE ZAKLJUČKA ODBORA ZA LJUDSKA PRAVA I SLOBODE SA KONSULTATIVNOG SASLUŠANJA, ODRŽANOG 25. SEPTEMBRA 2019. NA TEMU "RAD DNEVNIH CENTARA ZA DJECU SA SMETNJAMA U RAZVOJU I OSOBE SA INVALIDITETOM U CRNOJ GORI" I PREPORUKA IZ ANALIZE INTERSEKTORSKE PODRŠKE RAZLIČITIH SISTEMA DJECI SA SMETNJAMA U RAZVOJU U CRNOJ GORI, KOJU SU PRIPREMILE EKSPERTKINJE ANGAŽOVANE OD STRANE UNICEF-A", ODRŽANOG 22. JUNA 2022. GODINE.**

\*\*\*

Zapisnik sa 25. sjednice Odbora za ljudska prava i slobode, održane 22. juna 2022. godine usvojen je jednoglasno, bez primjedbi.

**PRVA TAČKA- IZVJEŠTAJ SA PREDLOGOM ZAKLJUČAKA SA KONTROLNOG SASLUŠANJA MINISTRA RADA I SOCIJALNOG STARANJA (PREDSTAVNICA MINISTARSTVA RADA I SOCIJALNOG STARANJA), MINISTRA PROSVJETE, MINISTRA ZDRAVLJA (PREDSTAVNIKA MINISTARSTVA ZDRAVLJA) I MINISTRA PRAVDE NA TEMU: "RAD DNEVNIH CENTARA ZA DJECU SA SMETNJAMA U RAZVOJU I OSOBE SA INVALIDITETOM U CRNOJ GORI, SA POSEBNIM AKCENTOM NA PRAĆENJE REALIZACIJE ZAKLJUČKA ODBORA ZA LJUDSKA PRAVA I SLOBODE SA KONSULTATIVNOG SASLUŠANJA, ODRŽANOG 25. SEPTEMBRA 2019. NA TEMU "RAD DNEVNIH CENTARA ZA DJECU SA SMETNJAMA U RAZVOJU I OSOBE SA INVALIDITETOM U CRNOJ GORI" I PREPORUKA IZ ANALIZE INTERSEKTORSKE PODRŠKE RAZLIČITIH SISTEMA DJECI SA SMETNJAMA U**

## **RAZVOJU U CRNOJ GORI, KOJU SU PRIPREMILE EKSPERTKINJE ANGAŽOVANE OD STRANE UNICEF-A”, ODRŽANOG 22. JUNA 2022. GODINE**

Predsjednik Odbora Jovan Jole Vučurović je podsjetio da je na prethodnoj, 25. sjednici Odbora održano Kontrolno saslušanje i veoma konstruktivna i sadržajna rasprava sa predstavnicima resornih ministarstava- Ministarstva rada i socijalnog staranja, Ministarstva prosvjete, Ministarstva zdravlja i Ministarstva pravde, uz prisustvo i učešće predstavnika nadležnih državnih institucija, Predstavništva UNICEF-a u Crnoj Gori, Dnevnih centara za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju iz Herceg Novog, Berana i Pljevalja i nevladinih organizacija koje se bave zaštitom prava djece sa smetnjama u razvoju i da je sa svih aspekata analiziran rad dnevnih centara, usluge koje pružaju djeci sa smetnjama u razvoju i njihov značaj za djecu i porodice djece sa smetnjama u razvoju. Tom prilikom članovi Odbora su upoznati i sa brojnim problemima, prvenstveno finansijske prirode sa kojima se suočavaju dnevni centri.

Imajući u vidu posebnu, kontinuiranu pažnju koju Odbor za ljudska prava i slobode već deceniju posvećuje pravima djece sa smetnjama u razvoju i u namjeri, da shodno nadležnosti ovog radnog tijela, utvrđenoj Poslovnikom Skupštine Crne Gore, doprinese rješavanju problema sa kojima se suočavaju djeca sa smetnjama u razvoju u svakodnevnom životu i ostvarivanju njihovih prava Odbor je ocijenio važnim održavanje Kontrolnog saslušanja predstavnika četiri resorna ministarstva, što se pokazalo opravdanim i na samoj sjednici.

Odbor je jednoglasno (sa sedam glasova “za”) usvojio Izvještaj sa Predlogom zaključaka sa Kontrolnog saslušanja ministra rada i socijalnog staranja (predstavnicu Ministarstva rada i socijalnog staranja), ministra prosvjete, ministra zdravlja (predstavnicu Ministarstva zdravlja) i ministra pravde na temu „Rad dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom u Crnoj Gori, sa posebnim akcentom na praćenje realizacije Zaključka Odbora za ljudska prava i slobode sa Konsultativnog saslušanja, održanog 25. septembra 2019. na temu „Rad dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom u Crnoj Gori“ i Preporuka iz Analize intersektorske podrške različitih sistema djeci sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori, koju su pripremile ekspertkinje angažovane od strane UNICEF-a“, održanog 22. juna 2022. godine.

Imajući u vidu važnost teme Kontrolnog saslušanja, kao i višegodišnju posvećenost ovog Odbora zaštiti prava djece, a posebno djece sa smetnjama u razvoju u cilju dostizanja standarda utvrđenih Konvencijom UN o pravima djeteta i Konvencijom UN o pravima osoba sa invaliditetom, te shvatajući ozbiljnost situacije u kojoj se trenutno nalaze dnevni centri za djecu sa smetnjama u razvoju i potrebu preciznijeg definisanja njihovog finansiranja, kao i neophodnost unapređenja prava djece u oblasti socijalne i dječje zaštite, obrazovanja i zdravstva, te, u tom smislu, brojne aktivnosti koje bi u najskorijem roku trebalo preduzeti kako na državnom, tako i na lokalnom nivou, predsjednik i članovi Odbora su ocijenili da sa ove sjednice Odbora upute apel predsjednici Skupštine Crne Gore Danijeli Đurović da navedeni Izvještaj sa Predlogom zaključaka uvrsti u Predlog dnevnog reda prve naredne sjednice Skupštine kako bi Skupština blagovremeno usvojila Zaključke kojima bi obavezala nadležne institucije i organe da pravovremeno preduzmu aktivnosti u cilju rješavanja uočenih problema, a u interesu zaštite prava djece sa smetnjama u razvoju i unapređenja njihovog položaja.

Odbor će, u skladu sa članom 77 stav 3 Poslovnika Skupštine Crne Gore, pratiti realizaciju Zaključaka Skupštine, sačinivši izvještaj i dostaviti Skupštini.

Na osnovu člana 77 stav 2 Poslovnika Skupštine Crne Gore Odbor za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore sa 25. sjednice, održane 22. juna 2022. godine i 26. sjednice, održane 7. jula 2022. godine podnosi Skupštini

**IZVJEŠTAJ  
SA KONTROLNOG SASLUŠANJA  
MINISTRA RADA I SOCIJALNOG STARANJA (PREDSTAVNICA MINISTARSTVA RADA I  
SOCIJALNOG STARANJA), MINISTRA PROSVJETE, MINISTRA ZDRAVLJA  
(PREDSTAVNIKA MINISTARSTVA ZDRAVLJA) I MINISTRA PRAVDE  
na temu**

***„Rad dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom u Crnoj Gori, sa posebnim akcentom na praćenje realizacije Zaključka Odbora za ljudska prava i slobode sa Konsultativnog saslušanja, održanog 25. septembra 2019. na temu „Rad dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom u Crnoj Gori“ i Preporuka iz Analize intersektorske podrške različitih sistema djeci sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori, koju su pripremile ekspertkinje angažovane od strane UNICEF-a“***

Na osnovu člana 75 Poslovnika Skupštine Crne Gore Odbor za ljudska prava i slobode na 24. sjednici, održanoj 9. juna 2022. godine jednoglasno (sa sedam glasova „za“) donio je Odluku o kontrolnom saslušanju ministra rada i socijalnog staranja Admiru Adrovića, ministra prosvjete mr Miomira Vojinovića, ministra zdravlja Dragoslava Šećkića i ministra pravde Marka Kovača na temu „Rad dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom u Crnoj Gori, sa posebnim akcentom na praćenje realizacije Zaključka Odbora za ljudska prava i slobode sa Konsultativnog saslušanja, održanog 25. septembra 2019. na temu „Rad dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom u Crnoj Gori“ i Preporuka iz Analize intersektorske podrške različitih sistema djeci sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori, koju su pripremile ekspertkinje angažovane od strane UNICEF-a“.

U skladu sa članom 75 stav 4 Poslovnika Skupštine Crne Gore, Odbor je o Odluci o kontrolnom saslušanju informisao predsjednicu i potpredsjednicu Skupštine. Takođe, u skladu sa članom 75 stav 5 Poslovnika Skupštine Crne Gore, Odbor je blagovremeno pozvao lica na saslušanje, obavijestio ih o pitanjima koja su predmet saslušanja i od njih zahtijevao da dostave potrebne Informacije do 17. juna 2022.

Informaciju u elektronskoj formi na temu kontrolnog saslušanja dostavio je samo ministar prosvjete dana 20. juna 2022. i ista je dostavljena članovima Odbora.

Polazeći od navoda iz Izvještaja Evropske komisije o Crnoj Gori za 2021. godinu i kontinuiteta prethodnih aktivnosti članova Odbora za ljudska prava i slobode na ovu temu:

- Konsultativno saslušanje državne sekretarke u Ministarstvu rada i socijalnog staranja, generalnog direktora Direktorata za socijalnu i dječju zaštitu u Ministarstvu rada i socijalnog staranja i direktora Zavoda za socijalnu i dječju zaštitu na temu “Rad dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom u Crnoj Gori” održano 25. septembra 2019. godine- Odbor sačinio Izvještaj sa Zaključkom (u 10 tačaka);

- Posjeta Delegacije Odbora za ljudska prava i slobode Dnevnom centru za djecu sa smetnjama u razvoju u Nikšiću, održana 1. juna 2012. godine;

- Posjeta Delegacije Odbora za ljudska prava i slobode Maloj grupnoj kući u Bijelom Polju, održana 7. novembra 2017. godine;

- Posjeta Delegacije Odbora za ljudska prava i slobode Dnevnom centru za djecu sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom u Nikšiću, održana 12. jula 2018. godine;

- Posjeta Delegacije Odbora za ljudska prava i slobode Dnevnom centru za djecu sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom u Rožajama, održana 17. oktobra 2019. godine;

- Posjeta predsjednika Odbora za ljudska prava i slobode Dječjem domu "Mladost" i Dnevnom centru za djecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju u Herceg Novom, održana 17. novembra 2021. godine,

održavanjem Kontrolnog saslušanja realizovana je 36. aktivnost utvrđena Planom aktivnosti Odbora za ljudska prava i slobode za 2021. godinu.

25. sjednici Odbora, u skladu sa članom 75 stav 6 Poslovnika Skupštine Crne Gore, prisustvovali su: ministar prosvjete mr Miomir Vojinović i ministar pravde Marko Kovač, koji su se odazvali pozivu za kontrolno saslušanje, dok su u ime ministra rada i socijalnog staranja i ministra zdravlja prisustvovali: državna sekretarka u Ministarstvu rada i socijalnog staranja Edina Dešić, načelnica Direkcije za razvoj usluga u Ministarstvu rada i socijalnog staranja Ivana Šuković, samostalna savjetnica I u Ministarstvu rada i socijalnog staranja Irma Kalač i državni sekretar u Ministarstvu zdravlja dr Elvis Omeragić.

Sjednici su, u skladu sa članom 67 stav 4 Poslovnika Skupštine Crne Gore, prisustvovali: načelnica Direkcije za inkluzivno obrazovanje u Ministarstvu prosvjete Tamara Milić, zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i slobode Crne Gore Snežana Mijušković, generalna direktorica Direktorata za zaštitu i jednakost lica sa invaliditetom u Ministarstvu ljudskih i manjinskih prava Aleksandra Popović, generalni direktor Direktorata za budžet u Ministarstvu finansija Bojan Paunović, v. d. direktorice Zavoda za socijalnu i dječju zaštitu Dragana Đurović, direktorica Dnevnog centra za djecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju- Herceg Novi Dragica Kosić, direktorica Dnevnog centra za djecu sa smetnjama u razvoju i lica sa invaliditetom- Pljevlja Svetlana Dujović, direktor Dnevnog centra za djecu i omladinu sa smetnjama i teškoćama u razvoju- Berane Miloš Brakočević, koordinatorka Programa za monitoring prava djeteta u Predstavništvu UNICEF-a u Crnoj Gori Nela Krnić, koordinatorka Programa dječje zaštite u Predstavništvu UNICEF-a u Crnoj Gori Nada Đurović Martinović, potpredsjednica NVU „Zračak nade“- Pljevlja Sanela Žiga, izvršni direktor NVO Savez udruženja roditelja djece i omladine sa teškoćama u razvoju „Naša inicijativa“ Milisav Korać i pravni savjetnik u NVO „Građanska alijansa“ Pavle Ćupić.

Sjednici je, na njen zahtjev, po odobrenju predsjednika Odbora, u skladu sa članom 67 stav 4 Poslovnika Skupštine Crne Gore, prisustvovala direktorica JU Resursni centar za djecu i mlade „Podgorica“ Tatjana Lazić Bašić.

**Imajući u vidu važnost teme o kojoj je planirano da se dobiju dodatne informacije na kontrolnom saslušanju, kao i činjenicu da su pozvani ministri nedavno izabrani na ove funkcije, predsjednik Odbora je predložio poslanicima, članovima Odbora da se ovo kontrolno saslušanje ipak realizuje i da predstavnici ministarstava koji su prisustvovali sjednici, za koje vjeruje da su kompetentni, daju odgovore na pitanja i druge neophodne informacije, sa čime su se članovi Odbora saglasili.**

Predsjednik Odbora je sugerisao ministrima, odnosno predstavnicima resornih ministarstava da se u uvodnim izlaganjima posebno fokusiraju na aktivnosti realizovane u cilju implementacije Zaključka Odbora sa Konsultativnog saslušanja iz septembra 2019. i Preporuka sadržanih u Analizi intersektorske podrške različitih sistema djeci sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori iz novembra 2019.

Izdvojio je preporuke koje se odnose na:

- neophodnost boljeg povezivanja dnevnih centara sa sistemom inkluzivnog obrazovanja, jer oni se moraju posmatrati kao podrška, a ne alternativa inkluzivnom obrazovanju, pošto po međunarodnim standardima, svako dijete ima pravo da pohađa redovan sistem obrazovanja,
- neophodnost intenziviranja saradnje između Ministarstva prosvjete i Ministarstva rada i socijalnog staranja kako bi se jasno definisali standardi rada i proces finansiranja dnevnih centara u cilju njihove veće podrške inkluzivnom obrazovanju, kao i da bi se shvatio i redefinisao njihov mandat i misija u smislu podrške inkluzivnom obrazovanju,
- potrebu tješnje saradnje dnevnih centara sa postojećim resursnim centrima za inkluzivno obrazovanje,
- potrebu unapređenja dnevnih centara u pogledu obuhvata djece, opsega i kvaliteta njihovog rada,

- osnaživanje uloge dnevnih centara kao podrške obrazovanju onih kategorija djece koja se trenutno suočavaju sa marginalizacijom i isključenošću i
- neophodnost revidiranja postojećih standarda kojima je definisan rad dnevnih centara i omogućena neprihvatljiva praksa pružanja usluga za djecu do 18 godina i mlade starije od 18 godina u istom prostoru, što utiče na kvalitet rada dnevnih centara.

**Uvodna izlaganja** na temu kontrolnog saslušanja imali su: ministar pravde Marko Kovač, ministar prosvjete mr Miomir Vojinović, državni sekretar u Ministarstvu zdravlja dr Elvis Omeragić i državna sekretarka u Ministarstvu rada i socijalnog staranja Edina Dešić.

**Ministar pravde Marko Kovač** je saopštio da je Ministarstvo pravde u okviru normativnih aktivnosti i sprovođenja Strategije reforme pravosuđa za period 2019-2022. godina planiralo unapređenje pravosudne infrastrukture u skladu sa principom najboljeg interesa djeteta. Opremili su sudove u Podgorici, Nikšiću i Bijelom Polju i realizovana je adaptacija prostora za rad sa djecom u krivičnim postupcima u tri državna tužilaštva - u Podgorici, Beranama i Višem državnom tužilaštvu u Bijelom Polju. Američka ambasada je donirala audio-vizuelnu opremu za saslušanje maloljetnika Osnovnom državnom tužilaštvu u Podgorici. U Crnoj Gori ima pet tumača za znakovni, odnosno gestovni jezik postavljenih u skladu sa Zakonom o tumačima.

U narednom periodu planiraju aktivnosti na unapređenju normativnih akata - Zakona o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku i Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, te identifikovanje ranjivih kategorija i njihovo dalje osnaživanje, odnosno poboljšanje njihovog statusa u postupcima u kojima učestvuju. Nedavno sprovedenom analizom koja se odnosi na Zakon o postupanju prema maloljetnicima u krivičnom postupku naše zakonodavstvo je ocijenjeno kao zakonodavstvo koje je u najvećoj mogućoj mjeri usklađeno sa svim međunarodnim standardima i pruža visok nivo zaštite prava ranjivih kategorija u toku postupka. Tendencija je da se određeni termini upodobe i usaglase sa međunarodnim konvencijama i standardima, kao i da se dodatno ojača položaj maloljetnih oštećenih lica, odnosno njihova informisanost u krivičnim postupcima, odnosno da se sprovedu dodatne obuke i profesionalizacija kadra koji učestvuju u postupcima prema maloljetnim licima. Zalagaće se da se u okviru sudova, kako osnovnih, tako i prekršajnih, sprovede određena vrsta specijalizacije u okviru parničnog odjeljenja koja će se baviti isključivo porodičnim pravom, o čemu je razgovarano sa predstavnicima UNICEF-a koji su saglasni sa tim predlogom.

**Ministar prosvjete mr Miomir Vojinović** je saopštio da je u sistemu u čijoj nadležnosti su poslovi prosvjete inkluzivno obrazovanje jedna od vrijednosti koju posebno ističu. Strategija inkluzivnog obrazovanja, treća po redu, u fokusu ima: dostupnost i pravičnost obrazovanja za svu djecu kroz međusektorsku podršku, jednakost i kontinuitet inkluzivnog obrazovanja saradnjom unutar i između sektora i tranziciju nivoa obrazovanja i kvalitet inkluzivnog obrazovanja jačanjem školskih politika, kulture i prakse. Stalno prate potrebe djece i porodica i razvijaju odgovor na njih, kako u okviru svoje nadležnosti, tako i u saradnji i primjenjujući intersektorski pristup. Cijeneći dosadašnje aktivnosti, uočene potrebe nastavnog procesa, djece i porodica smatrali su da je važno unaprijediti saradnju i umreženost usluga u lokalnoj zajednici tako da se funkcionalnije, efikasnije i efektivnije iskoriste postojeći resursi.

U sistemu obrazovanja i vaspitanja nude se usluge: JU Resursni centar za sluh i govor "Dr Peruta Ivanović"- Kotor, JU Resursni centar za djecu i osobe sa intelektualnim smetnjama i autizmom 1. jun"-Podgorica i JU Resursni centar za djecu i mlade „Podgorica“. Pružaju podršku inkluzivnom obrazovanju kroz savjetodavni i stručni rad, obuke nastavnika i stručnih saradnika, upotrebu znakovnog jezika, pripremu, prilagođavanje, izradu, obuku za korišćenje specijalnih udžbenika (Brajevo pismo i Daisy format) i didaktičkih nastavnih sredstava. Pri resursnim centrima se sprovode programi rane intervencije. Prepoznali su da se u skladu sa Zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti nude usluge podrške za život u zajednici među kojima je dnevni boravak. Posljednjih godina najviše je razvijena usluga centara za dnevni boravak u kojima se djeci sa smetnjama u razvoju obezbjeđuje boravak tokom dana, socijalizacija,

habilitacija i rehabilitacija, podrška učenju, društvena i profesionalna aktivacija, edukacija roditelja, prevoz i patronažne usluge.

Ministar je informisao da su pokrenuli Projekat “Dodatna stručna podrška za djecu sa posebnim obrazovnim potrebama kroz saradnju centar za dnevni boravak - vrtić - osnovna škola”. Projekat saradnje vrtića/osnovnih škola sa centrima za dnevni boravak pilotirali su tokom 2021. godine u opštinama Kotor i Pljevlja i Gradskoj opštini Golubovci kroz Program koji je podržan od strane Kancelarije UNICEF-a u Crnoj Gori. Opšti cilj saradnje bio je da se poboljšaju usluge na nivou lokalne zajednice pri centrima za dnevni boravak za funkcionalnu dodatnu stručnu podršku djeci sa posebnim obrazovnim potrebama usmjerenu u vrtić i osnovnu školu. Opšti cilj se može razraditi kroz specifične ciljeve koji podrazumijevaju uspostavljanje saradnje između vrtića i centra radi dodatne stručne podrške za ranu intervenciju i razvojna postignuća, uspostavljanje saradnje između osnovne škole i centra radi dodatne stručne podrške za savladavanje nastavnog gradiva i obrazovno-razvojna postignuća i pružanje psihosocijalne podrške roditeljima i porodicama. Aktivnosti za ispunjenje opšteg i specifičnih ciljeva treba da se odvijaju u sledećim oblastima:

- procjena potreba, utvrđivanje broja korisnika, promotivne aktivnosti,
- sastanci sa javnim predškolskim ustanovama i osnovnim školama – izrada protokola saradnje,
- profesionalni razvoj kadra – obuke,
- organizovanje i sprovođenje dodatne stručne podrške - rad profesionalaca kao što su defektolog, logoped, psiholog, fizioterapeut i slično,
- podrška za roditelje i
- savjetovanja za centre za socijalni rad, komisije za usmjeravanje i domove zdravlja.

Informisao je da je najprije urađena analiza organizacije u centrima za dnevni boravak, procjena potreba, utvrđivanje broja korisnika, a zatim i obuka kadra. Iskustva pokazuju da je koncept primjeren, opravdan i daje konkretne i vidljive rezultate, te je ova vrsta povezanosti apsolutno dobrodošla, primjenjiva i preporučljiva da bude inkorporirana i ponuđena u svim opštinama u kojima postoje centri za dnevni boravak.

Ministar prosvjete je obavijestio da su 2022. godine, takođe pomognuti od strane Kancelarije UNICEF-a, nastavili ovu vrstu saradnje i usluge u Kotoru, Pljevljima i Golubovcima, proširili je na Podgoricu, Cetinje, Tivat, Berane, Rožaje, Bijelo Polje, Ulcinj i Nikšić. Nakon što su obavljene analize, konsultacije, procjena potreba, obučili su kadar za ranu intervenciju, asistivnu tehnologiju i intenzivnu interakciju. Centri su se povezali sa vrtićima i školama, počeli da primjenjuju dodatnu stručnu podršku, a veći intenzitet očekuje početkom školske 2022/23. godine. Ministarstvu zdravlja su predložili da u cilju rješavanja problema organizovanja tretmana i podrške u okviru usluga rane intervencije koriste kapacitete resursnih centara, uz napomenu da snažan resurs postoji i u centrima za dnevni boravak.

Kada je riječ o izazovima i preprekama za kvalitetniju i stabilniju uslugu, uočili su da su zakon, normativi i standardi za licencu limitirajući za dodatnu stručnu podršku, jer su koncipirani tako da je sadašnja usluga stacionarnog karaktera, a manje interventno-tretmanskog zbog čega je potrebno da se putem izmjena i dopuna Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti reguliše ovaj primjer pozitivne prakse i dokazan model usluge.

**Državni sekretar u Ministarstvu zdravlja dr Elvis Omeragić** smatra da Ministarstvo zdravlja, a posebno ljekari, treba aktivnije da se bave ranom dijagnostikom kod djece kojoj je potreban određeni vid pomoći i podrške. U početnim stadijumima rana rehabilitacija djece sa smetnjama u razvoju omogućava njihovo kvalitetnije uključivanje u procese i život sa ostalom djecom. U centrima za neonatologiju i porodilištima uglavnom rade pedijatri od kojih nijesu svi neonatolozi, a rano otkrivanje omogućava da se što prije počne sa kvalitetnom rehabilitacijom, pa je Ministarstvo spremno da da podršku u tom dijelu. Ne treba zaboraviti ni centre za djecu sa posebnim potrebama pri domovima zdravlja koji bi za početak trebalo da promijene ime u razvojna savjetovaništa kako bi se izbjegla stigmatizacija. Te centre bi trebalo ojačati stručnim kadrom, kao što su defektolozi i psiholozi, a ne samo da u njima budu pedijatri koji nijesu u potpunosti kvalifikovani da vrše ranu dijagnostiku i rehabilitaciju.

**Državna sekretarka u Ministarstvu rada i socijalnog staranja Edina Dešić** je saopštila da usluga dnevnog boravka pripada grupi usluga za podršku za život u zajednici i od posebnog je značaja za sprečavanje institucionalizacije djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju i odraslih lica sa invaliditetom. Pružalac usluge dnevnog boravka korisniku obezbjeđuje najmanje jedan obrok dnevno i pomoć pri održavanju lične higijene. Takođe, u skladu sa karakteristikama, kapacitetima i potrebama korisnika organizuju se radno-okupacione, odnosno edukativne aktivnosti, pruža se pomoć za razvoj komunikacionih vještina i razvoj vještina i znanja potrebnih za život u zajednici, organizuju se kulturno-zabavni sadržaji, tako da se korisnicima pruža sva moguća podrška u cilju njihove socijalne inkluzije. U dnevnim centrima pruža se edukacija roditelja za samopomoć djeci i druge usluge u skladu sa Statutom i Zakonom.

U Crnoj Gori postoji 17 dnevnih centara koji pružaju usluge dnevnog boravka za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju, od čega je trenutno licencirano njih 16. Za pružanje ove usluge licencirana je i JU Dječji dom "Mladost" u Bijeloj i NVO Udruženje roditelja djece i omladine sa smetnjama u razvoju "Pružite nam šansu Crne Gore", tako da je ukupno 18 licenciranih pružalaca ove usluge. Tokom 2021. godine uslugu dnevnog boravka koristilo je 243 djece.

Strategijom razvoja sistema socijalne i dječje zaštite 2018-2022. godina predviđena je obaveza jedinica lokalnih samouprava da donesu lokalne planove socijalne i dječje zaštite i u skladu sa Pravilnikom o visini sredstava za razvoj, odnosno finansiranje usluge socijalne i dječje zaštite i kriterijumima za njihovu raspodjelu, među kojima spada i usluga dnevnog boravka, da ispune kriterijume za raspodjelu sredstava. I pored više apela Ministarstva, tek krajem 2021. godine samo nekoliko lokalnih samouprava izradilo je lokalne planove socijalne i dječje zaštite koji nijesu bili blagovremeno usvojeni i dostavljeni Ministarstvu u odnosu na rokove koje je Vlada imala za predlaganje budžeta i planiranje sredstava za ovu godinu. Nijedan od usvojenih lokalnih planova ne ispunjava sve uslove propisane Pravilnikom.

Izmjenama i dopunama Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti iz decembra 2021. godine propisano je da su djeca i mladi sa smetnjama u razvoju oslobođeni učešća, a sredstva za usluge dnevnog boravka za ove korisnike u potpunosti obezbjeđuju država i lokalna samouprava, s tim što primjena ove odredbe Zakona počinje 1. oktobra 2022. Pored usluge koju pružaju dnevni centri, djeca sa smetnjama i teškoćama u razvoju mogu koristiti prava iz osnovnih materijalnih davanja iz oblasti socijalne i dječje zaštite, među kojima su dodatak za njegu i pomoć, lična invalidnina i pomoć za vaspitanje i obrazovanje, pri čemu ovo pravo podrazumijeva troškove smještaja i prevoza u ustanovu.

Državna sekretarka Dešić se fokusirala na **izvještavanje o realizaciji Zaključka Odbora sa Konsultativnog saslušanja i preporuka sadržanih u Analizi intersektorske podrške različitih sistema djeci sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori** i informisala je da:

- zbog epidemiološke situacije koja je u izvještajnom periodu ograničila rad dnevnih centara nije bilo moguće sprovesti aktivnosti kojima bi se intenzivirala saradnja između Ministarstva prosvjete i Ministarstva rada i socijalnog staranja u cilju definisanja jasnih standarda rada i procesa finansiranja dnevnih centara radi obezbjeđivanja veće podrške inkluzivnom obrazovanju;

- u vezi sa preporukom koja se odnosi na intenziviranje saradnje sa nevladinim organizacijama u smislu ustupanja prostorija, vozila i drugih tehničkih resursa nevladinim organizacijama koje bi širile lepezu dodatnih usluga kako bi se povećao obuhvat korisnika, Ministarstvo rada i socijalnog staranja nema nadležnost upravljanja navedenim resursima dnevnih centara, jer je njihov osnivač opština;

- preporuku koja se odnosi na revidiranje standarda i evaluaciju rada dnevnih centara u proteklom periodu nije bilo moguće sprovesti, jer zbog epidemiološke situacije dnevni centri duži period nijesu radili, a za djecu su bile organizovane onlajn aktivnosti. Iz ovih razloga, obuhvat djece, opseg i kvalitet rada nijesu sprovedeni u skladu sa postojećim standardima;

- u vezi sa preporukom da u dnevnim centrima ne bude miješanja male djece sa smetnjama u razvoju i mladih odraslih osoba ili da se ta praksa svede na najmanju moguću mjeru, kod pružalaca usluge dnevnog boravka za odrasla i stara lica sa invaliditetom koji uslugu pružaju samo ovoj ranjivoj kategoriji ispunjen je standard i kod dnevnih centara koji su dobili licencu i za pružanje usluga za odrasla i stara lica sa invaliditetom korisnici usluge 27+ fizički su odvojeni od djece sa smetnjama u razvoju;

- u vezi sa Zaključkom Odbora koji se odnosi na uspostavljanje registra osoba sa invaliditetom, u toku je sprovođenje projekta sa UNDP-em „Reforma sistema utvrđivanja invaliditeta“ vrijednosti oko

milijon eura koji ima za cilj uspostavljanje jedinstvenog tijela i jedinstvenih nacionalnih kriterijuma za utvrđivanje invaliditeta. Riječ je o kompleksnom projektu koji uključuje šest oblasti: socijalnu zaštitu, zapošljavanje, penzijsko-invalidsko osiguranje, boračku zaštitu, zdravstvo i obrazovanje. Od realizacije ovog projekta direktno zavisi ostvarivanje različitih prava za oko 50.000 građana i njihovih porodica. Reformom treba da se suspenduje oko 30 postojećih komisija i uspostavi jedinstveno tijelo- Zavod koje bi vještačilo po novoj, jedinstvenoj nacionalnoj metodologiji za sve oblasti. Zavod će uspostaviti jedinstveni registar osoba sa invaliditetom;

- u vezi sa Zaključkom Odbora koji se odnosi na intenziviranje saradnje između Ministarstva prosvjete i Ministarstva rada i socijalnog staranja, Ministarstvo prosvjete, uz podršku UNICEF-a, realizuje program o praktičnim učeničkim i nastavničkim inkluzivnim kompetencijama koji se odnosi na dodatnu stručnu podršku, pa saradnja između dva resora funkcionise nesmetano;

- kada je u pitanju saradnja Ministarstva rada i socijalnog staranja sa nevladinim organizacijama, postoji saradnja sa predstavnicima civilnog sektora koji im je strateški važan partner u ovoj oblasti. Imajući u vidu da nevladine organizacije čine značajan procenat pružalaca usluga, Ministarstvo namjerava da unaprijedi saradnju i podrži nevladine organizacije u pravcu pružanja usluga korisnicima. Ministarstvo na godišnjem nivou izdvaja novčana sredstva za finansiranje projekata od javnog interesa, među kojima su i projekti za zaštitu lica sa invaliditetom, odnosno djece i mladih sa smetnjama i teškoćama u razvoju. Za finansiranje projekata u oblasti zaštite lica sa invaliditetom za 2022. godinu opredijeljeno je 430.000 eura. Novi resorni ministar je upoznat sa kašnjenjem javnih poziva za dodjelu ovih sredstava u tekućoj godini i dao je nalog da se aktivnosti ubrzaju kako bi nevladine organizacije u što skorijem periodu bile u mogućnosti da pružaju usluge korisnicima;

- povodom preporuke koja se odnosi na kvalitet rada dnevnih centara i reviziju postojećih standarda za pružanje usluge, Ministarstvo je u novembru 2019. godine donijelo Pravilnik o bližim uslovima za pružanje i korišćenje, normativima i minimalnim standardima usluga podrške za život u zajednici. U narednoj godini planirano je donošenje novog Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti nakon čijeg usvajanja će se raditi na izmjenama i dopunama podzakonskih akata. Ministarstvo je od Zavoda za socijalnu i dječju zaštitu zatražilo analizu podzakonskih akata kojima se propisuju uslovi za pružanje i korišćenje, normativi i minimalni standardi za usluge, kao i predloge za unapređenje standarda. S tim u vezi, nakon izmjene normativnog okvira omogućiće se da uslugu dnevnog boravka koriste djeca do 18 godina, a lica starija od 18 godina biće fizički odvojena.

Ministarstvo rada i socijalnog staranja je posvećeno nastavku procesa deinstitucionalizacije za svu djecu i kontinuirano radi na razvoju hraniteljstva, sa posebnim akcentom na specijalizovano hraniteljstvo i razvoj malih grupnih zajednica. U tom cilju planiraju da do kraja ove godine donesu strategiju deinstitucionalizacije i razvoj usluga za život u zajednici. Početkom naredne godine Vlada treba da donese i novu strategiju razvoja sistema socijalne i dječje zaštite. Zavod za socijalnu i dječju zaštitu u kontinuitetu prati rad dnevnih centara, odnosno boravaka za djecu i mlade sa smetnjama i teškoćama u razvoju i shodno nadležnostima priprema godišnje izvještaje o njihovom radu. Novoformirano Ministarstvo rada i socijalnog staranja, u skladu sa preporukama UN Komiteta za prava djeteta i međunarodnim standardima, nastojaće da ubrza reformu sistema socijalne i dječje zaštite.

### **Koordinatorica Programa za monitoring prava djeteta u Predstavništvu UNICEF-a u Crnoj Gori Nela Krnić predstavila je Analizu intersektorske podrške različitih sistema djeci sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori.**

Saopštila je da je ista prošle godine od strane Istraživačkog centra Innocenti u Firenci odabrana kao jedna od deset najboljih u svijetu.

Fokus je bio na analizi političkog i zakonodavnog okvira, sistema prikupljanja podataka, multisektorske saradnje i pristupa uslugama i kvaliteta usluga u različitim sektorima.

- Kada je u pitanju pravni i politički okvir, neophodno je da država nastavi sa usklađivanjem sa UN Konvencijom o pravima osoba sa invaliditetom. Crna Gora ima specifično zakonodavstvo koje se odnosi na djecu sa smetnjama u razvoju u oblasti obrazovanja, što je suprotno duhu Konvencije o pravima djeteta i Konvencije o pravima lica sa invaliditetom.

- Neophodno je usvojiti jedinstvenu definiciju invaliditeta zasnovanu na ljudskim pravima.
- Utvrđeno je da na lokalnom nivou ne postoje mjerila i kriterijumi, odnosno po postojećim zakonskim propisima opštine nijesu obavezne da pruže minimum usluga u oblasti socijalne i dječje zaštite djeci sa smetnjama u razvoju i njihovim porodicama.
- Stoga apel da se novom strategijom o socijalnoj i dječjoj zaštiti i novim zakonom o socijalnoj i dječjoj zaštiti propiše minimalni paket usluga djeci i njihovim porodicama, kao i da se definišu nadležnosti između lokalnog i centralnog nivoa u pogledu finansiranja tih usluga.
- Što se tiče prikupljanja podataka i mehanizama za monitoring i evaluaciju, u Crnoj Gori još uvijek ne postoji konsolidovana baza podataka o broju djece sa smetnjama u razvoju, zbog čega država nije u mogućnosti da mjeri progres u ovoj oblasti, jer ne zna o kom broju djece sa smetnjama u razvoju je riječ, koje vrste smetnji imaju i na koji način će se usmjeriti podrška toj djeci, zbog čega je jedna od važnih preporuka da Crna Gora konačno mora da uspostavi bazu podataka o djeci sa smetnjama u razvoju.
- Neophodno je stalno uključivati djecu i njihove porodice u planiranje i biti transparentan u donošenju zakona i politika.
- Sa djecom sa smetnjama u razvoju i njihovim porodicama nemoguće je raditi sektorski, jer djeca zahtijevaju holistički i integrisani pristup zbog čega je potrebno uspostaviti i multisektorsko finansiranje i povećati obim finansiranja i na centralnom i na lokalnom nivou.
- Takođe, neophodno je kontinuirano ulaganje u unapređenje kapaciteta stručnjaka u svim sektorima koji direktno rade sa djecom sa smetnjama u razvoju.
- Međusektorska saradnja u koordinaciji podrške djeci sa smetnjama u razvoju i njihovim porodicama je slaba zato što u ovom trenutku dijete sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori prolazi kroz brojne komisije kako bi pristupilo raznim pravima i uslugama podrške. Mnoštvo procedura iscrpljuje porodice i djecu, ali vodi i riziku od sukobljavanja preporuka ili dupliranja intervencija.
- Cilj je da se utiče da Savjet za prava djeteta, kao najviše tijelo koje se bavi djecom na multisektorski način, usvoji akcioni plan na osnovu preporuka sadržanih u Analizi i da prati njegovu implementaciju, jer Savjet za prava djeteta ima mandat i kapacitet da sprovede multisektorski monitoring.
- Neke od preporuka biće sadržane u strategiji za sprečavanje diskriminacije i inkluziju osoba sa invaliditetom koju priprema Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava.
- Nažalost, u Crnoj Gori u radu sa djecom sa smetnjama u razvoju i dalje se kontinuirano i dominantno koristi medicinski model, kao davno napušteni standard, a trebalo bi primjenjivati model zasnovan na ljudskim pravima, bio-psiho-socijalni model.
- Najvažnije je prepoznati smetnju u što ranijoj dobi da bi intervencija bila što kvalitetnija i sprovesti inkluzivno obrazovanje.
- Dnevni centri su dobro tranziciono rješenje dok jednog dana sva djeca ne budu obuhvaćena sistemom obrazovanja.
- Postojeći kapaciteti dnevnih centara se nedovoljno koriste, jer bi dnevni centri mogli da pružaju mobilne usluge, da iznajmljuju prostorije nevladinim organizacijama ili drugim pružaocima usluga.
- Bilo bi važno da se savjetovališta za djecu sa smetnjama u razvoju prošire na sve domove zdravlja i da se uvedu standardizovani alati za rani skrining, kao i da postoje protokoli saradnje sa drugim sektorima.
- U tom cilju potrebno je osnažiti terenske, patronažne posjete djeci.
- Da bi se prevazišao medicinski model pristupa u radu sa djecom sa smetnjama u razvoju, država bi trebalo da uvede novo zanimanje- specijalista za ranu intervenciju i rehabilitaciju kako bi se pomjerali sa modela primarnog upliva defektologije u tu sferu.
- Potrebno je posmatrati optimalne kapacitete djeteta, a ne njegove nedostatke.
- U zdravstvenom sektoru je evidentan ogroman nedostatak različitih specijalističkih profesija, pa se apeluje na povećanje dječjih neurologa, dječjih hirurga, specijalista za rehabilitaciju dječje fizikalne medicine, fizioterapeuta, dječjih psihologa, a posebno dječjih psihijatara.
- Potrebno je pružiti podršku roditeljima za očuvanje mentalnog zdravlja djece sa smetnjama u razvoju.

- U vezi sa resorom prosvjete, neophodno je staviti fokus na poboljšanje kvaliteta obrazovanja, rano predškolsko obrazovanje i stručno osposobljavanje, a dnevne centre treba posmatrati kao servis podrške inkluzivnom obrazovanju.

- Kada je u pitanju sektor socijalne i dječje zaštite, neophodno je snaženje centara za socijalni rad s obzirom da je analiza iz 2018. godine pokazala velike nedostatke u njihovom radu.

- Takođe, potrebno je širiti dijapazon usluga, zbog čega se pozdravljaju aktivnosti Ministarstva rada i socijalnog staranja koje je intenzivno radilo na širenju mreže dnevnih centara, ali je i dalje najveći broj djece sa smetnjama u razvoju u okviru ustanova, što nije dobro.

- Usluga specijalizovanog hraniteljstva nije razvijena.

- Potrebno je širiti druge usluge u zajednici, kao što je stanovanje uz podršku.

- Dnevni centri, saglasno međunarodnim standardima, mogu da rade sa osobama od 0 do 18 godina.

- U oblasti pravosuđa, takođe su date preporuke, jer naš pravosudni sistem nije prilagođen radu sa djecom sa smetnjama u razvoju. Saglasno međunarodnim standardima, svako dijete ima pravo da iznese svoje mišljenje u stvarima koje ga se tiču, ali naš pravosudni sistem ni kadrovski, ni prostorno nije za to osposobljen.

**U raspravi su učestvovali:** zamjenica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore Snežana Mijušković, generalni direktor Direktorata za budžet u Ministarstvu finansija Bojan Paunović, generalna direktorica Direktorata za zaštitu i jednakost lica sa invaliditetom u Ministarstvu ljudskih i manjinskih prava Aleksandra Popović, izvršni direktor Saveza udruženja roditelja djece i omladine sa teškoćama u razvoju „Naša inicijativa“ Milisav Korać, državni sekretar u Ministarstvu zdravlja dr Elvis Omeragić, poslanik Genci Nimanbegu, direktorica Dnevnog centra za djecu sa smetnjama u razvoju i lica sa invaliditetom- Pljevlja Svetlana Dujović, poslanik Miodrag Lekić, koordinatorka Programa za monitoring prava djeteta u Predstavništvu UNICEF-a u Crnoj Gori Nela Krnić, ministar prosvjete mr Miomir Vojinović, poslanik dr Albin Ćeman, predsjednik Odbora za ljudska prava i slobode Jovan Jole Vučurović, poslanica Jelena Božović, direktorica Dnevnog centra za djecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju- Herceg Novi Dragica Kosić, potpredsjednica NVU „Zračak nade“- Pljevlja Sanela Žiga, direktorica Resursnog centra za djecu i mlade „Podgorica“ Tatjana Lazić Bašić, direktor Dnevnog centra za djecu i omladinu sa smetnjama i teškoćama u razvoju- Berane Miloš Brakočević, državna sekretarka u Ministarstvu rada i socijalnog staranja Edina Dešić, načelnica Direkcije za inkluzivno obrazovanje u Ministarstvu prosvjete Tamara Milić i načelnica Direkcije za razvoj usluga u Ministarstvu rada i socijalnog staranja Ivana Šuković.

**Tokom konstruktivne i sadržajne rasprave iskazani su stavovi i mišljenja koji se mogu rezimirati na sledeći način:**

- da su dnevni centri formirani u partnerstvu između tadašnjeg Ministarstva rada i socijalnog staranja, lokalnih samouprava, nevladinih organizacija i međunarodnih organizacija, jer se od države zahtijevala decentralizacija i deinstitucionalizacija sistema, te da su međunarodni partneri pohvaljivali ovaj segment zaštite djece sa smetnjama u razvoju;
- da su dnevni centri vrlo važna usluga, od velike pomoći djeci sa smetnjama u razvoju i njihovim porodicama, ali da je ova usluga vrlo skupa;
- da dnevni centri pružaju mnogo širu lepezu usluga od onih koje su definisane u okviru usluge dnevni boravak;
- da rad dnevnih centara u ovom momentu mora biti pod budnom pažnjom na državnom i lokalnom nivou, jer su dnevni centri u velikom problemu zato što su se u proteklom periodu pojavile određene nejasnoće po pitanju njihovog finansiranja;
- da je Budžetom za 2022. godinu kroz programski budžet za regulisanje prava iz oblasti boračke i invalidske zaštite opredijeljeno oko 7,8 miliona eura, od čega je za transfere prema opštinama 1.357.000 eura, dok je za izdržavanje štíćenika u domovima planiran iznos od oko 6,5 miliona eura, pri čemu su ova sredstva prikazana kumulativno i nijesu sva namijenjena za dnevne centre za djecu sa smetnjama u razvoju, već i za domove starih, smještaj u prihvatilištima i skloništim, Dječji dom „Mladost“ u Bijeloj i Malu grupnu zajednicu u Bijelom Polju;

- da bi u vrlo kratkom roku trebalo uraditi analizu finansiranja dnevnih centara, te pronaći model i adekvatno rješenje za postojeće probleme njihovog finansiranja kako se ne bi ugrozio njihov opstanak;
- ukoliko se lokalnim samoupravama ne da jasna podrška u finansiranju dnevnih centara, postoji bojazan da drugih usluga u lokalnoj zajednici, osnovanih od strane lokalnih samouprava neće biti, zbog čega je neophodna dobra komunikacija sa lokalnim samoupravama kako bi se sagledali realni izvori prihoda i pronašao kompromis koji bi omogućio nesmetan nastavak rada dnevnih centara;
- da je potrebno raditi na edukaciji i obezbjeđivanju stručnjaka u svim oblastima koji rade sa djecom;
- da kvalitet rada svih dnevnih centara nije isti i da kapaciteti nekih dnevnih centara nijesu popunjeni iako u svim opštinama ima lica sa invaliditetom i djece i mladih sa smetnjama u razvoju;
- da bazične usluge podrške porodicama djece sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori sada ne postoje i zbog nedostatka finansijskih sredstava nijesu održive;
- da je u završnoj fazi izrada nove strategije za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti za period 2022-2027. godina u kojoj će biti posebno obrađena tema djece sa smetnjama u razvoju;
- da se konkursi za raspodjelu sredstava nevladinim organizacijama, u skladu sa Zakonom o nevladinim organizacijama, raspisuju neblagovremeno, što im stvara probleme u radu i pružanju usluga djeci i mladima sa smetnjama u razvoju;
- da je odsustvo multisektorske saradnje između institucija i nevladinih organizacija dovelo do brojnih zastoja u radu dnevnih centara i nevladinih organizacija i
- da je neophodno unapređenje međusektorske saradnje i rane intervencije kod djece sa smetnjama u razvoju.

#### **Postavljena su sledeća pitanja:**

1. Da li djeca na maternjem jeziku, konkretno albanskom jeziku, mogu da imaju usluge logopeda?
2. Da li je nešto urađeno povodom preporuke Komiteta UN za prava djeteta da djeca sa smetnjama u razvoju od četiri godine ne mogu da borave u istoj prostoriji sa osobama sa invaliditetom od 25 godina?
3. Šta se radi u slučaju smrti roditelja/staratelja djeteta sa smetnjama u razvoju s obzirom da je i dalje najveći broj takve djece u institucijama, što govori da naša svijest nije dovoljno razvijena i da prethodne politike nijesu u dovoljnoj mjeri doprinijele rješavanju ovog pitanja?
4. Da li alternativne servise podrške djeci i mladima sa smetnjama u razvoju pružaju roditeljske nevladine organizacije djece i mladih sa smetnjama u razvoju i kakvu saradnju Ministarstvo rada i socijalnog staranja ima sa tim organizacijama, odnosno sa kojim je roditeljskim organizacijama u poslednjih godinu dana ostvarilo saradnju?
5. Da li je formiran novi Savjet za lica sa invaliditetom i kada je poslednji put održana sjednica tog Savjeta?
6. U čemu je unaprijeđen položaj djece i mladih sa smetnjama u razvoju i odraslih lica sa invaliditetom osnivanjem Direktorata za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije u Ministarstvu ljudskih i manjinskih prava i koje su blagodeti za ovu ranjivu populaciju nastale osnivanjem tog Direktorata?
7. Na koji način će Ministarstvo rada i socijalnog staranja nadoknaditi sredstva po osnovu smještaja štíćenika dnevnim centrima u Herceg Novom i Bijelom Polju s obzirom na to da su svim drugim dnevnim centrima u Crnoj Gori sredstva po ovom osnovu redovno isplaćivana, tako da su djeca i mladi sa smetnjama u razvoju iz ova dva centra diskriminirani u odnosu na drugu djecu i mlade sa smetnjama u razvoju?
8. Da li su definisani normativi i standardi rada za dodatnu stručnu podršku u dnevnim centrima sa ciljem podrške inkluzivnom obrazovanju kroz zvaničnu saradnju između Ministarstva rada i socijalnog staranja i Ministarstva prosvjete i ako nijesu, da li je to planirano za 2022.godinu?

9. Koje je aktivnosti Ministarstvo rada i socijalnog staranja, odnosno prethodno Ministarstvo finansija i socijalnog staranja preduzelo sa lokalnim upravama gdje ne postoje dnevni centri da se isti osnuju u opštinama gdje još uvijek ne postoje? Da li je bilo sastanaka na tu temu kako bi se osnovali dnevni centri u opštinama Kolašin, Andrijevića, Žabljak i Bar i šta će Ministarstvo preduzeti u narednom periodu po tom pitanju?
10. Da li su predstavnici Ministarstva rada i socijalnog staranja, Ministarstva prosvjete i Ministarstva ljudskih i manjinskih prava tokom 2021. i 2022. godine posjećivali dnevne centre za djecu sa smetnjama u razvoju i udruženja roditelja djece sa smetnjama u razvoju i ako jesu, u kojim gradovima se to dešavalo i koji su rezultati tih sastanaka i posjeta? Šta je dogovoreno na planu poboljšanja ukupnog položaja ove ranjive grupe? Ukoliko nijesu, kada će se krenuti u posjete?
11. Kada će biti raspisani konkursi za finansiranje projekata nevladinih organizacija s obzirom da su prošle godine sredstva isplaćena poslednjeg radnog dana u godini? Da li je Ministarstvo pratilo realizaciju planiranih aktivnosti?
12. Na koji način Ministarstvo rada i socijalnog staranja planira da riješi problem u vezi sa finansiranjem Dnevnog centra za djecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju- Herceg Novi?
13. Da li mlada i odrasla lica sa invaliditetom kojima je sudskom odlukom produženo roditeljsko pravo i izjednačeni su sa djecom imaju ista prava kao i djeca i da li imaju pravo na pratnju tokom rehabilitacije u Igalu kao što imaju djeca do 15 godina?
14. Da li se može očekivati da se kroz saradnju između Ministarstva rada i socijalnog staranja i Ministarstva zdravlja definišu kao usluge dnevnog boravka rehabilitacione i terapijske aktivnosti koje sprovodi fizioterapeut sa ciljem poboljšanja motoričkih sposobnosti pošto je i ovo usluga koju pružaju dnevni centri i jako je značajna za korisnike?

Predstavnici nadležnih institucija dali su odgovore i dodatna pojašnjenja u vezi sa postavljenim pitanjima.

\*\*\*

Odbor je jednoglasno (sa sedam glasova „za“) odlučio da predloži Skupštini da, povodom Kontrolnog saslušanja ministra rada i socijalnog staranja (predstavnik Ministarstva rada i socijalnog staranja), ministra prosvjete, ministra zdravlja (predstavnik Ministarstva zdravlja) i ministra pravde na temu „*Rad dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom u Crnoj Gori, sa posebnim akcentom na praćenje realizacije Zaključka Odbora za ljudska prava i slobode sa Konsultativnog saslušanja, održanog 25. septembra 2019. na temu „Rad dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom u Crnoj Gori“ i Preporuka iz Analize intersektorske podrške različitih sistema djeci sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori, koju su pripremile ekspertkinje angažovane od strane UNICEF-a*“, održanog 22. juna 2022. godine, usvoji sledeće

### ZAKLJUČKE:

1. Skupština Crne Gore uočava na osnovu podataka i informacija saopštenih tokom konstruktivne rasprave na Kontrolnom saslušanju ministra rada i socijalnog staranja (predstavnik Ministarstva rada i socijalnog staranja), ministra prosvjete, ministra zdravlja (predstavnik Ministarstva zdravlja) i ministra pravde na temu „*Rad dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom u Crnoj Gori, sa posebnim akcentom na praćenje realizacije Zaključka Odbora za ljudska prava i slobode sa Konsultativnog saslušanja, održanog 25. septembra 2019. na temu „Rad dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom u Crnoj Gori“ i Preporuka iz Analize intersektorske podrške različitih sistema djeci sa smetnjama u razvoju u*

*Crnoj Gori, koju su pripremile ekspertkinje angažovane od strane UNICEF-a“*, održanog 22. juna 2022. godine, da su iskazani stavovi i mišljenja koja se mogu rezimirati na sledeći način:

- da su dnevni centri formirani u partnerstvu između tadašnjeg Ministarstva rada i socijalnog staranja, lokalnih samouprava, nevladinih organizacija i međunarodnih organizacija, jer se od države zahtijevala decentralizacija i deinstitucionalizacija sistema, te da su međunarodni partneri pohvaljivali ovaj segment zaštite djece sa smetnjama u razvoju;
  - da su dnevni centri vrlo važna usluga, od velike pomoći djeci sa smetnjama u razvoju i njihovim porodicama, ali da je ova usluga vrlo skupa;
  - da dnevni centri pružaju mnogo širu lepezu usluga od onih koje su definisane u okviru usluge dnevni boravak;
  - da rad dnevnih centara u ovom momentu mora biti pod budnom pažnjom, jer su dnevni centri u velikom problemu zato što su se u proteklom periodu pojavile određene nejasnoće po pitanju njihovog finansiranja;
  - da je Budžetom za 2022. godinu kroz programski budžet za regulisanje prava iz oblasti boračke i invalidske zaštite opredijeljeno oko 7,8 miliona eura, od čega je za transfere prema opštinama 1.357.000 eura, dok je za izdržavanje štíćenika u domovima planiran iznos od oko 6,5 miliona eura, pri čemu su ova sredstva prikazana kumulativno i nijesu sva namijenjena za dnevne centre za djecu sa smetnjama u razvoju, već i za domove starih, smještaj u prihvatilištima i skloništima, Dječji dom „Mladost“ u Bijeloj i Malu grupnu zajednicu u Bijelom Polju;
  - da bi u vrlo kratkom roku trebalo uraditi analizu finansiranja dnevnih centara, te pronaći model i adekvatno rješenje za postojeće probleme finansiranja dnevnih centara kako se ne bi ugrozio njihov opstanak;
  - ukoliko se lokalnim samoupravama ne da jasna podrška u finansiranju dnevnih centara, postoji bojazan da drugih usluga u lokalnoj zajednici, osnovanih od strane lokalnih samouprava neće biti, zbog čega je neophodna dobra komunikacija sa lokalnim samoupravama kako bi se sagledali realni izvori prihoda i pronašao kompromis koji bi omogućio nesmetan nastavak rada dnevnih centara;
  - da je potrebno raditi na edukaciji i obezbjeđivanju stručnjaka u svim oblastima koji rade sa djecom;
  - da kvalitet rada svih dnevnih centara nije isti i da kapaciteti nekih dnevnih centara nijesu popunjeni iako u svim opštinama ima lica sa invaliditetom i djece i mladih sa smetnjama u razvoju;
  - da bazične usluge podrške porodicama djece sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori sada ne postoje i zbog nedostatka finansijskih sredstava nijesu održive, a UNICEF u saradnji sa Ministarstvom rada i socijalnog staranja i Ministarstvom finansija intenzivno radi da bi se riješila ova pitanja, jer u državi socijalne pravde mora se voditi računa o tome šta se dešava sa najranjivijim grupama stanovništva i šta im je dostupno;
  - da je u završnoj fazi izrada nove strategije za zaštitu lica sa invaliditetom od diskriminacije i promociju jednakosti za period 2022-2027. godina u kojoj će biti posebno obrađena tema djece sa smetnjama u razvoju;
  - da se konkursi za raspodjelu sredstava nevladinim organizacijama, u skladu sa Zakonom o nevladinim organizacijama, raspisuju neblagovremeno, što im stvara probleme u radu i pružanju usluga djeci i mladima sa smetnjama u razvoju;
  - da je odsustvo multisektorske saradnje između institucija i nevladinih organizacija dovelo do brojnih zastoja u radu dnevnih centara i nevladinih organizacija i
  - da je neophodno unapređenje međusektorske saradnje i rane intervencije kod djece sa smetnjama u razvoju.
2. Polazeći od podataka i informacija saopštenih na Kontrolnom saslušanju ministra rada i socijalnog staranja (predstavnik Ministarstva rada i socijalnog staranja), ministra prosvjete, ministra zdravlja (predstavnik Ministarstva zdravlja) i ministra pravde, Skupština zaključuje da značajan broj preporuka sadržanih u Zaključku Odbora za ljudska prava i slobode sa Konsultativnog saslušanja o radu dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju i osobe sa invaliditetom, održanog

25. septembra 2019. godine i Analizi intersektorske podrške različitih sistema djeci sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori u proteklom trogodišnjem periodu nije realizovan.

Stoga, Skupština poziva Vladu Crne Gore i nadležne subjekte: Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo pravde, Ministarstvo finansija, Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava, Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Savjet za prava djeteta, Savjet za prava lica sa invaliditetom, Zavod za socijalnu i dječju zaštitu, Institut za javno zdravlje i Zajednicu opština Crne Gore da sa dužnom pažnjom i ozbiljnijim pristupom preduzmu aktivnosti na realizaciji preporuka i rješavanju uočenih problema u cilju poboljšanja položaja djece sa smetnjama u razvoju.

3. Skupština Crne Gore poziva Savjet za prava djeteta da usvoji Akcioni plan za implementaciju preporuka sadržanih u Analizi intersektorske podrške različitih sistema djeci sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori, koju su na zahtjev Savjeta za prava djeteta iz 2018. godine uradile ekspertkinje angažovane od strane UNICEF-a i koja je 2021. godine od strane Istraživačkog centra Innocenti u Firenci odabrana za jednu od deset najboljih u svijetu, a za koju su u istraživanju učestvovalе skoro sve nevladine organizacije koje se bave ovom tematikom, kao i sva resorna ministarstva, Parlament, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda Crne Gore, djeca i njihove porodice i u kojoj je fokus na analizi političkog i zakonodavnog okvira, sistema prikupljanja podataka, multisektorske saradnje i pristupa uslugama i kvaliteta usluga u različitim sektorima.
4. Skupština Crne Gore ocjenjuje da su dnevni centri za djecu sa smetnjama u razvoju, kao javne ustanove koje je, u okviru procesa decentralizacije i deinstitutionalizacije sistema u skladu sa strateškim dokumentima, formirala lokalna samouprava u partnerstvu sa tadašnjim Ministarstvom rada i socijalnog staranja, nevladinim organizacijama i međunarodnim organizacijama, dali značajan doprinos decentralizaciji i razvoju usluga na lokalnom nivou, a naročito zaštititi djece sa smetnjama u razvoju i njihovih porodica, o čemu svjedoči djelovanje 17 dnevnih centara koji pružaju usluge dnevnog boravka za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju, od čega je trenutno licencirano njih 16. Takođe, za pružanje ove usluge licencirana je i JU Dječji dom „Mladost” u Bijeloj i NVO Udruženje roditelja djece i omladine sa smetnjama u razvoju „Pružite nam šansu Crne Gore”, tako da je ukupno 18 licenciranih pružalaca usluge dnevnog boravka koja pripada grupi usluga za podršku za život u zajednici i od posebnog je značaja za sprečavanje institutionalizacije djece sa smetnjama u razvoju, koju je tokom 2021. godine koristilo 243 djece.
5. Imajući u vidu da je u toku realizacija kompleksnog projekta „Reforma sistema utvrđivanja invaliditeta“, vrijednosti oko milion eura koji sprovodi Fond Ujedinjenih nacija za razvoj (UNDP), u partnerstvu sa organizacijama civilnog društva koje predstavljaju lica sa invaliditetom, nadležnim ministarstvima i državnim institucijama i čiji je cilj uspostavljanje jedinstvenog tijela i jedinstvenih nacionalnih kriterijuma za utvrđivanje invaliditeta, Skupština Crne Gore pohvaljuje aktivnosti preduzete na realizaciji Zaključka Odbora za ljudska prava i slobode sa Konsultativnog saslušanja o radu dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju iz septembra 2019. godine, što će doprinijeti reformi sistema utvrđivanja invaliditeta kojom treba da se suspenduje oko 30 postojećih komisija i uspostavi jedinstveno tijelo- Zavod koje bi vještačilo po novoj, jedinstvenoj nacionalnoj metodologiji za sve oblasti.  
Skupština zahtijeva da Ministarstvo rada i socijalnog staranja, u saradnji sa Fondom Ujedinjenih nacija za razvoj, koji vodi proces i Institutom za javno zdravlje, koji rukovodi radnom grupom, nadležnom Odboru za ljudska prava i slobode, u skladu sa članom 68 Poslovnika Skupštine Crne Gore, dostavi informaciju o procesu izrade Jedinstvene metodologije procjene i vještačenja osoba sa invaliditetom, do sada preduzetim aktivnostima i procjeni kako će taj postupak uticati na realizaciju prava djece sa smetnjama u razvoju.  
Skupština Crne Gore smatra da bi bilo značajno da Ministarstvo rada i socijalnog staranja, u saradnji sa Savjetom za prava djeteta i Savjetom za prava lica sa invaliditetom, ubrza aktivnosti u

cilju što je moguće skorijeg uspostavljanja registra osoba sa invaliditetom, odnosno konsolidovane baze podataka o djeci sa smetnjama u razvoju, što je jedan od važnih preduslova za kreiranje politika usmjerenih na poboljšanje položaja lica sa invaliditetom u Crnoj Gori.

6. Skupština je upoznata da se do objekata za dnevne centre najčešće dolazilo tako što su lokalne samouprave davale objekte koji su uz određena finansijska sredstva međunarodnih partnera izgrađeni ili rekonstruisani i da lokalne samouprave plaćaju zarade zaposlenih, snose materijalne troškove koji se odnose na prevoz djece, grijanje, dok je država od formiranja prvog dnevnog centra participirala sa mjesečnim iznosom od 150 eura po korisniku. U međuvremenu su se desile izmjene, pa su pojedini dnevni centri ostali bez te mjesečne participacije od 150 eura. Imajući u vidu da su dnevni centri za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju trenutno u velikom problemu zbog određenih nejasnoća u finansiranju, jer je ova usluga vrlo skupa, a sredstva lokalnih samouprava su limitirana zato što opštine svakog dana ostaju bez prihoda, način njihovog finansiranja treba postaviti na drugačiji način, a pravila o finansiranju moraju biti jasna i ne smiju se dozvoliti različita postupanja, Skupština Crne Gore poziva Ministarstvo rada i socijalnog staranja da, u partnerstvu sa Ministarstvom finansija, Ministarstvom zdravlja, Ministarstvom prosvjete i Zajednicom opština, uz podršku Predstavništva UNICEF-a u Crnoj Gori, uradi istraživanje o različitim modelima finansiranja dnevnih centara, kao i da uradi fiskalnu procjenu finansiranja dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju, utvrdi preciznu cijenu koštanja usluge po djetetu na lokalnom nivou i sačini jasne preporuke za finansiranje i podjelu nadležnosti između nacionalnog i lokalnog nivoa u finansiranju ove usluge, jer je država odgovorna da napravi koncept finansiranja dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju i mora postojati kontinuitet u pružanju usluga kako bi se nivo ljudskih prava lica sa invaliditetom i djece sa teškoćama u razvoju unaprijedio. Skupština predlaže da se do trajnog i održivog rješavanja ovog problema nastavi sa već uspostavljenim modelom finansiranja koji podrazumijeva učešće države u plaćanju usluge dnevnog boravka kako djeca sa smetnjama u razvoju i njihovi roditelji ne bi bili dovedeni u nepovoljnu situaciju i kako se ne bi ugrozio opstanak dnevnih centara. Skupština ocjenjuje da je veoma važna dobra komunikacija između predstavnika državnih institucija i lokalnih samouprava kako bi se jasno i na vrijeme znalo ko i koliko može participirati, kao i da je važan adekvatan model finansiranja usluga u sistemu socijalne i dječje zaštite, jer kad se ustanovi licencirani pružalac usluge, to mora pratiti jasna cijena koštanja i ne može se licenciranim pružaocima usluga tražiti da dodatno apliciraju za sredstva namijenjena nevladinom sektoru ili nekom drugom.
7. Imajući u vidu da je i pored više apela Ministarstva rada i socijalnog staranja, tek krajem 2021. godine samo nekoliko lokalnih samouprava izradilo lokalne planove socijalne i dječje zaštite koji nijesu bili blagovremeno usvojeni i dostavljeni Ministarstvu u odnosu na rokove koje je Vlada imala za predlaganje budžeta i planiranje sredstava za ovu godinu i koji ne ispunjavaju uslove propisane Pravilnikom o visini sredstava za razvoj, odnosno finansiranje usluge socijalne i dječje zaštite i kriterijumima za njihovu raspodjelu, Skupština apeluje na Zajednicu opština Crne Gore da animira opštine da, u skladu sa Strategijom razvoja sistema socijalne i dječje zaštite 2018-2022. godina, donesu lokalne planove socijalne i dječje zaštite usklađene sa pomenutim Pravilnikom. Takođe, Skupština ocjenjuje da je neophodno da Ministarstvo finansija poveća obim javnog finansiranja, posebno kada je riječ o uslugama u lokalnoj zajednici i diverzifikaciji pružalaca usluga.
8. Skupština zaključuje da međusektorska saradnja skoro ne postoji, a rad dnevnih centara u ovom momentu je vrlo problematičan sa različitim aspektata, iako se trude da kroz razne projekte unaprijede način rada i obezbijede edukaciju zaposlenih. Ukoliko se ovdje lokalnim samoupravama ne obezbijedi jasna podrška, Skupština izražava bojazan da drugih usluga u lokalnoj zajednici,

osnovanih od strane lokalnih samouprava, neće biti jer kada se saberu zarade zaposlenih, materijalni troškovi i neposredna izdvajanja po korisniku doći će se do iznosa koji ne može biti manji od 1.000 do 1.200 eura po korisniku mjesečno, zbog čega se lokalne samouprave ne mogu ostaviti bez finansijskih sredstava potrebnih za te usluge.

Stoga je neophodna dobra komunikacija između Ministarstva finansija, Ministarstva rada i socijalnog staranja, Ministarstva zdravlja, Ministarstva prosvjete i lokalnih samouprava kako bi se sagledali realni izvori prihoda i pronašao kompromis koji bi omogućio rad dnevnih centara.

Takođe, Skupština ukazuje na potrebu vođenja ozbiljnije državne politike u ovoj oblasti uz ocjenu da je Vlada morala imati aktivniju ulogu na uspostavljanju institucionalnog mehanizma kojim bi se utvrdila jača koordinacija i ozbiljnija materijalna podrška za djecu, a posebno djecu sa smetnjama u razvoju, čime bi se obezbijedilo elementarno dostojanstvo za ovu populaciju.

9. Skupština zaključuje da je neophodno unaprijediti koordinaciju na lokalnom nivou i među opštinama i u tom cilju razviti Standardne operativne procedure za rad i koordinaciju među sektorima, koje bi pojednostavile i približile djeci i porodicama procese prevencije, identifikacije, upućivanja, podrške i rehabilitacije.
10. Skupština Crne Gore ocjenjuje da preko Savjeta za prava djeteta, kao najvišeg tijela koje se bavi djecom na multisektorski način, treba obavezati resorna ministarstva (Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Ministarstvo prosvjete, Ministarstvo zdravlja i Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava) koja se bave zaštitom prava djeteta da preciziraju koliko finansijskih sredstava se na godišnjem nivou izdvaja iz državnog budžeta za usluge socijalne i dječje zaštite, te da informišu na koji način se vrši prioritizacija koje usluge u domenu socijalne i dječje zaštite će se podržati i koliki iznos od državnih sredstava, sredstava koja se opredjeljuju za finansiranje projekata nevladinih organizacija i sredstava Evropske unije se opredjeljuje za djecu sa smetnjama u razvoju.
11. Skupština poziva Ministarstvo finansija da uspostavi procedure sufinansiranja integrisanih međusektorskih usluga za djecu sa smetnjama u razvoju sa međuministarskog i lokalnog nivoa.
12. Polazeći od neprocjenjivog značaja dnevnih boravaka za djecu sa smetnjama u razvoju i njihove porodice u sprečavanju institucionalizacije djece sa smetnjama i teškoćama u razvoju i odraslih lica sa invaliditetom, Skupština zaključuje da je, u skladu sa realnim potrebama, neophodno nastaviti sa osnivanjem ovakvih ustanova u lokalnim samoupravama u kojima iste još uvijek ne postoje. Iako prema rezultatima poslednjeg popisa stanovništva oko 11% stanovnika Crne Gore čine osobe sa invaliditetom, još uvijek se ne zna koliko je djece sa smetnjama u razvoju koja bi trebalo da imaju usluge u dnevnim centrima, a iste im nijesu omogućene. Stoga, Skupština smatra da putem međusektorske saradnje i uključenjem Ministarstva zdravlja i Ministarstva prosvjete treba nastaviti sa širenjem spektra usluga koje ove ustanove mogu pružati. Takođe, potrebno je povećati raznovrsnost i spektar usluga i pružalaca usluga socijalne i dječje zaštite zasnovanih na porodici i zajednici u smislu kapaciteta, broja dostupnih mjesta i geografske distribucije.
13. Imajući u vidu obuhvat djece, opseg i kvalitet rada dnevnih centara, kao i podatak da u pojedinim dnevnim centrima nijesu popunjeni kapaciteti, a da Ministarstvo rada i socijalnog staranja nema nadležnost upravljanja resursima dnevnih centara, kao što su prostorije, vozila i drugi tehnički resursi koji bi se mogli ustupiti nevladinim organizacijama, sugestija je Skupštine da se u nadležnim jedinicama na lokalnom nivou izmijene normativi koji bi omogućili intenziviranje saradnje sa nevladinim organizacijama koje bi mogle širiti lepezu usluga čime bi se povećao broj korisnika, za šta može poslužiti kao primjer Dnevni centar za djecu sa smetnjama u razvoju i lica sa invaliditetom u Pljevljima čiji je rad sa navedenog aspekta ocijenjen najboljim i koji ima izuzetnu saradnju sa NVU „Zračak nade“ gdje u zgradi Dnevnog centra prostor u prijepodnevnim satima

koristi Dnevni centar koji je prošle godine imao 33 korisnika, a u popodnevним satima NVO "Zračak nade" koji pruža usluge za 20-30 korisnika.

14. Skupština pohvaljuje namjeru Ministarstva rada i socijalnog staranja da unaprijedi saradnju i podrži nevladine organizacije u pravcu pružanja usluga korisnicima, kao i planirano izdvajanje od 430.000 eura za finansiranje projekata u oblasti zaštite lica sa invaliditetom za 2022. godinu.

S obzirom da se konkursi za raspodjelu sredstava nevladinim organizacijama raspisuju neblagovremeno i da su prošle godine ta sredstva dijeljena 30. odnosno 31. decembra, iako je odredba Zakona o nevladinim organizacijama da se konkursi raspisuju do 1. marta, a uzimajući u obzir da se i ove godine još uvijek nije započelo sa tim postupkom, što ne predstavlja partnerski odnos prema nevladinim organizacijama i da nije isto ukoliko se sredstva dijele u junu ili se raspodjela vrši u decembru, Skupština poziva da se ne dopusti kašnjenje javnih poziva za dodjelu ovih sredstava kako bi nevladine organizacije u što skorijem periodu bile u mogućnosti da pružaju usluge korisnicima.

Takođe, Skupština podržava namjeru Ministarstva rada i socijalnog staranja da, u skladu sa preporukama Komiteta Ujedinjenih nacija za prava djeteta i međunarodnim standardima, ubrza reformu sistema socijalne i dječje zaštite.

15. Skupština Crne Gore ocjenjuje neophodnim nastavak aktivnosti na usklađivanju zakona i politika sa Konvencijom Ujedinjenih nacija o pravima djeteta i Konvencijom Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom i u tom pogledu izražava spremnost da, u skladu sa svojom nadležnošću, doprinese ovom procesu, te poziva resorna ministarstva i Vladu Crne Gore da pripreme neophodne predloge zakona u cilju njihovog usklađivanja sa pomenutim konvencijama.

Takođe, smatra da je potrebno progresivno mijenjati specifično zakonodavstvo koje se odnosi na djecu sa smetnjama u razvoju u oblastima obrazovanja i antidiskriminacije koje nije u skladu sa duhom Konvencije UN o pravima lica sa invaliditetom i u suprotnosti je sa filozofijom inkluzivnog obrazovanja.

16. Imajući u vidu da se u Crnoj Gori u radu sa djecom sa smetnjama u razvoju i dalje kontinuirano i dominantno koristi medicinski model, kao davno napušteni standard, Skupština je saglasna da Ministarstvo zdravlja treba da osigura primjenu modela zasnovanog na ljudskim pravima, bio-psiho-socijalnog modela.

Takođe, Skupština ocjenjuje da Ministarstvo zdravlja i Ministarstvo prosvjete svoje aktivnosti treba da usmjere na kontinuirano ulaganje u rani razvoj i rano obrazovanje djece sa smetnjama u razvoju, jer je važno prepoznati smetnju u što ranijoj dobi da bi intervencija bila što kvalitetnija i da bi se sprovodilo inkluzivno obrazovanje.

17. Skupština zaključuje da je neophodno unaprijediti podršku djeci sa smetnjama u razvoju i njihovim porodicama kroz sprovođenje načela „sve informacije i usluge na jednom mjestu“, što se može ostvariti u okviru jednog centralnog multisektorskog tijela na nivou opštine, u okviru komisija za usmjeravanje u obrazovni sistem ili centara za socijalni rad, čije snaženje je neophodno jer je analiza iz 2018. godine pokazala velike nedostatke u njihovom radu.

Sistem pružanja usluga mora se učiniti jednostavnim za djecu sa smetnjama u razvoju i njihove porodice, jer isti treba da im omogući neometano kretanje kroz različite faze životnog ciklusa, dobijanje svih informacija na jednom mjestu, pristup stručnjacima različitih profila koji će biti dostupni djetetu i njegovoj porodici i osigurati neophodnu koordinaciju i pristup djeteta svim uslugama.

Takođe, Skupština ocjenjuje da svi sektori treba da uključe djecu i njihove porodice u planiranje, monitoring i evaluaciju politika, kako na nacionalnom, tako i na lokalnom nivou.

18. Iako se u kontinuitetu preduzimaju aktivnosti na unapređenju znanja i vještina kadra koji neposredno radi sa djecom, Skupština ocjenjuje da sva resorna ministarstva i dalje treba da ulažu u unapređenje kapaciteta stručnih radnika koji rade sa djecom i mladima sa smetnjama u razvoju. Takođe, važno je obezbijediti mobilnost stručnjaka i usluga u cilju otklanjanja postojećih izazova nejednakog teritorijalnog obuhvata i slabe pokrivenosti uslugama djece koja žive u ruralnim područjima. Skupština ocjenjuje da je potrebno ojačati kapacitete Institucije Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore u radu sa djecom sa smetnjama u razvoju i licima sa invaliditetom, posebno imajući u vidu proširenje nadležnosti Zaštitnika ljudskih prava i sloboda u pogledu monitoringa implementacije Konvencije UN o pravima lica sa invaliditetom.
19. Kada je riječ o oblasti zdravlja, Skupština ocjenjuje da je neophodno kontinuirano ulagati u rani razvoj djeteta u cilju pružanja holističke-multisektorske podrške u najranijim fazama života i razvoja djeteta. Takođe, rano otkrivanje, kao i postupke intervencije i upućivanja treba pojednostaviti i približiti djetetu i porodici. Potrebno je razmotriti mogućnost osnaživanja i proširivanja uloge i mandata savjetovališta pri domovima zdravlja kako bi se realizovala prvobitna ideja regionalnog i/ili lokalnog sistema ranog otkrivanja i intervencija.
20. Skupština zaključuje da je neophodno povećanje broja specijalizovanih stručnih radnika za podršku rehabilitaciji djece sa smetnjama u razvoju: dječjih neurologa, dječjih hirurga, specijalista za rehabilitaciju dječje fizikalne medicine, dječjih fizioterapeuta, dječjih psihologa i posebno dječjih psihijatara. Takođe, potrebno je razmotriti mogućnost uvođenja specijalizovanih nastavnih planova i programa za novo zanimanje- specijalista za ranu intervenciju i rehabilitaciju djece sa smetnjama u razvoju kako bi se pomjerali sa modela primarnog upliva defektologije u tu sferu i primarno posmatrali optimalne kapacitete djeteta, a ne njegove nedostatke.
21. S obzirom da na lokalnom nivou ne postoje mjerila i kriterijumi i da po postojećim zakonskim propisima opštine nijesu obavezne da pruže minimum usluga u oblasti socijalne i dječje zaštite djeci sa smetnjama u razvoju i njihovim porodicama, a polazeći od informacije da je za sledeću godinu planirano donošenje nove strategije socijalne i dječje zaštite i novog zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti, Skupština predlaže da Ministarstvo rada i socijalnog staranja tim aktima precizno definiše minimalni paket usluga koje opština treba da obezbijedi ovoj grupaciji i da se definišu nadležnosti između lokalnog i centralnog nivoa u pogledu finansiranja tih usluga.
22. Skupština pohvaljuje dosadašnje aktivnosti Ministarstva prosvjete preduzete na unapređenju inkluzivnog obrazovanja i realizaciji projekta “Dodatna stručna podrška za djecu sa posebnim obrazovnim potrebama kroz saradnju centar za dnevni boravak – vrtić - osnovna škola” koji je pilotiran tokom 2021. godine u opštinama Kotor i Pljevlja i Gradskoj opštini Golubovci kroz Program podržan od strane Kancelarije UNICEF-a u Crnoj Gori, a sve u cilju poboljšanja usluge na nivou lokalne zajednice pri centrima za dnevni boravak za funkcionalnu dodatnu stručnu podršku djeci sa posebnim obrazovnim potrebama usmjerenu u vrtić i osnovnu školu, kao i njegov nastavak tokom 2022. godine u istim sredinama, uz proširenje na Podgoricu, Cetinje, Tivat, Berane, Rožaje, Bijelo Polje, Ulcinj i Nikšić. S obzirom da su obavljene analize, konsultacije, procjena potreba, obučeni kadar za ranu intervenciju, asistivnu tehnologiju i intenzivnu interakciju, kao i povezivanje dnevnih centara sa vrtićima i školama, te da su iskustva pokazala da je ovaj koncept primjeren, opravdan i daje konkretne i vidljive rezultate, zbog čega je ova vrsta povezanosti apsolutno dobrodošla, primjenjiva i preporučljiva da bude inkorporirana i ponuđena u svim opštinama u kojima postoje centri za dnevni boravak, Skupština pozdravlja najavu Ministarstva prosvjete da se početkom školske 2022/2023. godine planira veći intenzitet ovih aktivnosti.

S druge strane, Skupština je upoznata i sa uočenim izazovima i preprekama za kvalitetniju i stabilniju uslugu, jer su zakon, normativi i standardi za licencu limitirajući za dodatnu stručnu podršku i koncipirani su tako da je sadašnja usluga stacionarnog karaktera, a manje interventno-tretmanskog zbog čega je potrebno da se putem izmjena i dopuna Zakona o socijalnoj i dječjoj zaštiti reguliše ovaj primjer pozitivne prakse i dokazan model usluge.

23. Uz pohvalu za dosadašnje aktivnosti preduzete na unapređenju inkluzivnog obrazovanja, Skupština smatra da je potrebno poboljšati pristup djece sa smetnjama u razvoju predškolskom i stručnom obrazovanju obukom stručnjaka i bolje usmjerenim aktivnostima podizanja svijesti među roditeljima. Takođe, potrebno je kontinuirano raditi na unapređenju kvaliteta inkluzivnog obrazovanja i pružati kontinuiranu podršku nastavnicima u vidu kolegijalne i profesionalne podrške, mentorskog rada i saradnje sa roditeljima i zajednicama, zbog čega Ministarstvo prosvjete i Ministarstvo zdravlja treba da stave fokus na princip „sva djeca u inkluzivnom obrazovanju“ i da se oslanjaju na primarne usluge podrške porodici na lokalnom nivou.  
Ovo stoga što dnevne centre za djecu sa smetnjama u razvoju treba posmatrati kao podršku obrazovanju onih kategorija djece koja se trenutno suočavaju sa marginalizacijom i isključenošću, te kao posredničke centre za multidisciplinarnu rehabilitaciju i „laboratorije“ integrisanih pristupa za svu djecu sa smetnjama u razvoju.
24. S aspekta poštovanja međunarodnih standarda, postojeća situacija koja podrazumijeva postojanje dnevnih centara za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju u kojoj dijete od četiri godine boravi i prima uslugu u prostoru u kome boravi i prima uslugu mlado lice od 25 godina je neprihvatljiva i istu treba spriječiti, što je ukazano i u Zaključnim zapažanjima Komiteta UN za prava djeteta iz juna 2018. godine.  
Skupština poziva Vladu Crne Gore da uloži napore i unaprijedi usluge za mlada lica sa invaliditetom, kao što je stanovanje uz podršku, kako djeca sa smetnjama u razvoju ne bi završila u ustanovama za smještaj nakon sticanja punoljetstva.
25. Iako su u skladu sa Strategijom reforme pravosuđa za period 2019-2022. godina preduzete određene aktivnosti na unapređenju pravosudne infrastrukture u skladu sa principom najboljeg interesa djeteta, opremljeni sudovi u Podgorici, Nikšiću i Bijelom Polju i realizovana adaptacija prostora za rad sa djecom u krivičnim postupcima u državnim tužilaštvima u Podgorici, Beranama i Višem državnom tužilaštvu u Bijelom Polju, te uz pomoć američke ambasade obezbijedena audio-vizuelna oprema za saslušanje maloljetnika u Osnovnom državnom tužilaštvu u Podgorici, Skupština Crne Gore ocjenjuje da je neophodno da Ministarstvo pravde i u predstojećem periodu ulaže napore na prilagađavanju pravosudnih postupaka i pravosudnih institucija specifičnim potrebama djece sa smetnjama u razvoju i omogući njihovo smisleno učestvovanje u procesima.
26. Skupština ocjenjuje da proces razvoja specijalizovanih usluga za djecu sa smetnjama u razvoju, uključujući hraniteljstvo uz intenzivnu podršku i profesionalno hraniteljstvo za djecu sa smetnjama u razvoju koja su bez roditeljskog staranja treba da predstavlja prioritet Vlade Crne Gore, jednako kao i proces inkluzivnog obrazovanja.
27. Imajući u vidu prethodno urađeni Izvještaj Zavoda za socijalnu i dječju zaštitu o radu dnevnih centara (boravaka) za djecu i mlade sa smetnjama i teškoćama u razvoju za 2018. godinu koji je na Odboru za ljudska prava i slobode ocijenjen kao nedovoljno dobro metodološki pripremljen, jer, između ostalog, nije sadržao osvrt na finansiranje dnevnih centara, ocjenu stanja i rada dnevnih centara, niti su bile predložene mjere za unapređenje stanja, Skupština Crne Gore poziva Ministarstvo rada i socijalnog staranja i Zavod za socijalnu i dječju zaštitu da do kraja 2022. godine ovog puta urade detaljnu evaluaciju rada dnevnih centara za djecu i mlade sa smetnjama u razvoju u Crnoj Gori, te da posebnu pažnju usmjere na analizu povezanosti i kompatibilnosti dnevnih

centara sa drugim sektorima i da pripremljeni Izvještaj, u skladu sa članom 68 Poslovnika Skupštine Crne Gore, dostave Odboru za ljudska prava i slobode.

28. Skupština Crne Gore će Zaključak dostaviti Vladi Crne Gore, Ministarstvu rada i socijalnog staranja, Ministarstvu prosvjete, Ministarstvu zdravlja, Ministarstvu pravde, Ministarstvu finansija, Ministarstvu ljudskih i manjinskih prava, Zaštitniku ljudskih prava i sloboda Crne Gore, Savjetu za prava djeteta, Savjetu za prava lica sa invaliditetom, Zavodu za socijalnu i dječju zaštitu, Institutu za javno zdravlje, Zajednici opština Crne Gore, na dalji postupak i Ministarstvu evropskih poslova, Dnevnom centru za djecu sa smetnjama i teškoćama u razvoju- Herceg Novi, Dnevnom centru za djecu sa smetnjama u razvoju i lica sa invaliditetom- Pljevlja, Dnevnom centru za djecu i omladinu sa smetnjama i teškoćama u razvoju- Berane, JU Resursni centar za djecu i mlade „Podgorica“, NVU „Zračak nade“- Pljevlja, NVO Savez udruženja roditelja djece i omladine sa teškoćama u razvoju „Naša inicijativa“, NVO „Građanska alijansa“, Delegaciji Evropske unije u Crnoj Gori i Predstavništvu UNICEF-a u Crnoj Gori, na upoznavanje.
29. Odbor za ljudska prava i slobode Skupštine Crne Gore će, u skladu sa članom 77 stav 3 Poslovnika Skupštine Crne Gore, pratiti realizaciju ovih zaključaka Skupštine, sačiniti izvještaj i dostaviti Skupštini.

Za izvjestioca Odbora na sjednici Skupštine određen je poslanik dr Vladimir Dobričanin, član Odbora.

\*\*\*\*

Detaljna izlaganja sa saslušanja sadržana su u Zapisniku sa 25. sjednice Odbora za ljudska prava i slobode, održane 22. juna 2022. godine čiji je sastavni dio i audio zapis sa sjednice.

Sjednica je završena u 11 sati i 45 minuta.

**ZAPISNIK SAČINILA  
SEKRETAR ODBORA**

Slava Burić

**PREDSJEDNIK ODBORA**

Jovan Jole Vučurović